

Љиљана Спировиќ Трпеновска
Дејан Мицковиќ
Ангел Ристов

НАСЛЕДУВАЊЕТО ВО ЕВРОПА

блесок
едиција индра

Copyright © Културна установа „Блесок“ и авторите, 2011.
Сите права се задржани.

Ниеден дел од оваа публикација не смее да биде репродуциран
на кој било начин без претходна писмена согласност на издавачот.

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ПРОФ. Д-Р ВЛАДИМИР ПЕТРОВ

ПРОФ. Д-Р АРСЕН ЈАНЕВСКИ

ЗА ИЗДАВАЧОТ: ИГОР ИСАКОВСКИ

КОРИЦА И ПОДГОТОВКА ЗА ПЕЧАТ: BLESOKDTP

ПЕЧАТ: МАРИНГ, СКОПЈЕ

ТИРАЖ: 500

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент Охридски“, Скопје

347.65/.68(4)

347.65/.68(497.7)

СПИРОВИЌ Трпеновска, Љиљана

Наследувањето во Европа / Љиљана Спировиќ Трпеновска, Дејан Мицковиќ,
Ангел Ристов. - Скопје : Блесок, 2011. - 540 стр. ; 23 см. - (Едиција Индра ; кн. 7)

Фусноти кон текстот. - Библиографија: стр. 517-540

ISBN 978-9989-59-343-7

1. Мицковиќ, Дејан [автор] 2. Ристов, Ангел [автор]

а) Наследување - Европа б) Наследување - Македонија

COBISS.MK-ID 86662666

д-р Љиљана Спировиќ Трпеновска
д-р Дејан Мицковиќ
д-р Ангел Ристов

НАСЛЕДУВАЊЕТО ВО ЕВРОПА

КУЛТУРНА УСТАНОВА БЛЕСОК
СКОПЈЕ, 2011

Содржина

ПРЕДГОВОР	13
I. НАСЛЕДНОТО ПРАВО ОД АНТИЧКОТО ДО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО	
А. Наследувањето во античка Грција	17
Б. Наследувањето во Рим	23
В. Примогенитурата и наследувањето во средниот век	28
Г. Реформите на наследното право за време на Француската револуција и првите Граѓански законици	37
Д. Значењето на Српскиот граѓански законик за наследно-правната регулатива на нашите простори	44
Ѓ. Значењето на Сојузниот закон за наследување од 1955 година за создавањето на новиот наследно-правен систем	47
II. ПРОМЕНИТЕ ВО СЕМЕЈСТВОТО И РЕФОРМИТЕ ВО СЕМЕЈНОТО ПРАВО ВО ЕВРОПСКИТЕ ЗЕМЈИ	
А. Трансформациите во бракот и во семејството во XX век	53
Б. Реформите во семејното право во европските земји	66
III. ЗАКОНСКО НАСЛЕДУВАЊЕ	
А. Општи карактеристики на законското наследување	77
1. Поим на наследување врз основа на закон	77
2. Определување на кругот на можни наследници	79
Б. Законското наследување во Европа	80
1. Германија	80
2. Франција	87
3. Шпанија	91
4. Италија	99
5. Руската Федерација	101
6. Англо-саксонско право	107
а. Велика Британија	107
1) Шкотска	108
2) Англија и Велс	111
3) Северна Ирска	114
б. Соединетите Американски Држави	114

В. Законското наследување во други европски држави	119
1. Австрија	119
2. Грција	119
Г. Законското наследување во државите на поранешна Југославија	120
1. Сојузниот закон за наследување од 1955 година	120
2. Словенија	124
3. Хрватска	127
4. Србија	129
5. Црна Гора	138
Д. Законското наследување во Република Македонија	140
1. De lege lata	140
2. De lege ferenda	148
а. Постхумната репродукција и наследното право во Република Македонија	148
б. Живеење во трајна заедница	153
в. Број на наследните редови	156
г. Правното уредување на вонбрачната заедница во македонското наследно право	159
д. Вонбрачна заедница на лица од ист пол	164
Ѓ. Актуелните прашања во сферата на законското наследување	169
1. Зголемување и намалување на наследните делови	169
2. Постхумната репродукција	180
а. Општи карактеристики на постхумната репродукција	180
б. Репродуктивната слобода, интересот на детето и постхумната репродукција	186
в. Судовите и постхумната репродукција	192
г. Законското регулирање на постхумната репродукција и наследните права на децата во европските земји и во САД	199
3. Вонбрачна заедница	203
а. Наследно-правната положба на вонбрачните другари	203
б. Појава и историски развој на вонбрачната заедница	205
в. Правно уредување на вонбрачната заедница во споредбеното право	207

IV. НУЖНО НАСЛЕДУВАЊЕ	
А. Општо за нужното наследување	213
Б. Нужното наследување во Европа	216
1. Германија	216
2. Франција	218
3. Шпанија	220
4. Италија	222
5. Руската Федерација	224
6. Велика Британија	225
а. Шкотска	225
б. Англија и Велс	225
В. Нужното наследување во други европски држави	226
1. Австрија	226
2. Швајцарија	227
3. Грција	227
Г. Нужното наследување во државите на поранешна Југославија	228
1. Сојузниот закон за наследување од 1955 година	228
2. Словенија	229
3. Хрватска	230
4. Србија	231
5. Црна Гора	233
Д. Нужното наследување во Република Македонија	233
1. De lege lata	233
2. De lege ferenda	236
а. Концептот на правото на нужно наследување	236
б. Потреба од промени во одредбите за враќање на подароците при повреда на правото на нужен дел	239
Ѓ. Актуелните прашања во сферата на нужното наследување	242
1. Различни концепции за правната природа на нужното наследување	242
а. Правната природа на нужното наследување во споредбеното право	244
б. Концептот на нужното наследување прифатен во нашето наследно право	248
2. Тестаменталната слобода во континенталното и англо-саксонското право	254

V. ТЕСТАМЕНТАЛНО НАСЛЕДУВАЊЕ

A. Општи карактеристики

на тестаменталното наследување 273

1. Општи поими за тестаменталното наследување 273

2. Општо за тестаментот

како правен основ за наследување 274

B. Тестаменталното наследување во Европа 277

1. Германија 277

2. Франција 280

3. Шпанија 283

4. Италија 287

5. Руската Федерација 290

6. Англија и Велс 296

B. Тестаменталното наследување во државите

на поранешна Југославија 299

1. Сојузниот закон за наследување од 1955 година 299

2. Словенија 300

3. Хрватска 301

4. Србија 302

5. Црна Гора 303

Г. Тестаменталното наследување

во Република Македонија 304

1. De lege lata 304

2. De lege ferenda 317

а. Потреба од промени во своерачниот тестамент 317

б. Форма на меѓународниот тестамент 322

в. Нотарски тестамент 325

г. Регистар на тестаменти 328

Д. Актуелните прашања

во сферата на тестаменталното наследување 331

1. Прифаќање на полноважноста на тестаментите
и покрај недостатоци во формата 331

2. Влијание врз слободната волја на завештателот
како основа за ништовност на тестаментот 347

3. Електронски тестамент 358

VI. НАСЛЕДНО-ПРАВНИ ДОГОВОРИ

А. Општи карактеристики на договорот за наследување и другите наследно-правните договори	367
Б. Наследно-правните договори во Европа	372
1. Германија	372
2. Швајцарија	375
3. Австрија	377
4. Франција	378
В. Наследно-правните договори во други држави во Европа	381
Г. Наследно-правните договори во државите на поранешна Југославија	382
1. Сојузниот закон за наследување од 1955 година	382
а. Договор за отстапување и распределба на имот за време на живот	383
б. Договор за доживотна издршка	384
2. Словенија	386
3. Хрватска	387
4. Србија	388
5. Црна Гора	388
Д. Наследно-правните договори во Република Македонија	389
1. De lege lata	389
2. De lege ferenda	405
а. Договорот за распределба на имот за време на живот и договорот за доживотна издршка	405
б. Потреба од промени во правното регулирање на договорот за доживотна издршка	413

VII. НАСЛЕДНО-ПРАВНАТА ПОЛОЖБА НА НАСЛЕДНИЦИТЕ

А. Наследничка заедница	415
1. Правни односи во наследничката заедница	416
2. Управување со наследничката заедницата	418
3. Располагање со наследството во рамките на наследничката заедница	420
4. Односи спрема трети лица	422
5. Престанок на наследничката заедница	424

Б. Засметување на подароците и легатите во наследниот дел (<i>collatio bonorum</i>)	425
1. Поим и цели	425
2. На кои наследници се применува <i>collatio bonorum</i>	426
3. Предметот на засметување во наследен дел	427
а. Подароци кои се засметуваат во наследниот дел	427
б. Подароци кои не се засметуваат во наследниот дел на законскиот наследник	429
в. Засметување на легат	430
4. Начин на кој се врши засметувањето во наследен дел	430
5. Остварување на засметувањето во наследен дел	435

VIII. ХАРМОНИЗАЦИЈА НА НАСЛЕДНОТО ПРАВО ВО ЕВРОПА

А. Кодификација на граѓанското право во Европа	437
1. Вовед	437
2. Развој на идејата за кодификација на граѓанското право во Европа	439
3. Унификација на граѓанското право во Европската унија	442
4. Структура на идниот Европски граѓански законик	456
5. Оправданоста од создавање на Европски граѓански законик	460
Б. Хармонизација на семејното и наследното право во Европската унија	464
1. Хармонизација на семејното право	464
2. Хармонизација на наследното право	477
а. Вовед	477
б. Развојот на идејата за унификација на наследното право во Европската унија	478
в. Причини за унификација на наследното право	479
г. Активности во Европската унија во правец на хармонизација на наследното право	481
д. Зелена книга на тестаментите и наследувањето	484
ѓ. Улогата на Европскиот парламент во сферата на наследувањето	487
е. Улогата на Европската комисија во сферата на наследувањето	491

В. Улогата на Европскиот суд за човекови права во остварувањето на заштитата на наследните права	495
1. Европската конвенција за заштита на човековите права	495
2. Европскиот суд за човекови права	500
а. Организација на Судот	502
б. Лица кои можат да се обратат до Судот за заштита на правата	503
в. Услови за допуштеноост на жалбата	504
г. Постапка за одлучување на допуштенооста на барањето до Судот	505
3. Судската пракса на Европскиот суд за човекови права од сферата на наследувањето	506
а. Случајот Маркс против Белгија	506
1) Постапка	506
2) Околности на случајот	507
3) Одлука на Европскиот суд за правата на човекот	510
б. Брауер против Германија	512
1) Постапка	512
2) Околности на случајот	512
3) Постапка пред домашните судови	512
4) Одлука на Европскиот суд за правата на човекот	514
5) Заклучок	515
ЛИТЕРАТУРА	517

ПРЕДГОВОР

Книгата „Наследувањето во Европа“ претставува содржинско продолжение на неодамна издадената збирка „Наследното право во Република Македонија“. Додека првата го обработува наследувањето од теориски аспект, како и од аспект на наследно-правната регулатива *de lege lata* и *de lege ferenda*, надополнета со судска практика и соодветни поднесоци, книгата „Наследувањето во Европа“ претставува прв и засега единствен потфат во оваа сфера и тоа од повеќе аспекти. Иако содржински се надоврзува на претходното издание, по својата методологија како и ширината на дијапазонот на обработените проблеми, таа е обид да се даде широк приказ на наследувањето во Европа, со посебен осврт на наследувањето во Република Македонија.

Наместо вообичаениот пристап на изложување на материјата за наследното право присутен во учебничката и теориската материја, овде се обликува сосема нов концепт, прилагоден на современите односи во оваа сфера.

Наследното право најпрвин се елаборира од историски аспект од античкото до современото општество, за да се разберат наследно-правните институти и правила, како и поширокиот општествен контекст во кој тие се применувале. Потоа следи делот во кој се обработуваат промените во семејството и реформите во семејното право во Европските земји. Токму ова е исклучително значаен сегмент во севкупниот развој на наследното право, бидејќи ја комплетира сликата за причинско-последичните врски меѓу комплексот на семејните односи, промените во нив и нивните рефлексии врз наследувањето. Очигледно е дека наследувањето го менува својот пат на трансформација кој што не е и не може да биде изолиран од патот исполнет со турбулентни промени, низ кои минува семејството во сите европски земји.

Во натамошниот текст следуваат деловите кои во извесна смисла се сметаат за „стандардна тематика“ на материјата за наследното право, а тоа се: законското наследување, нужното наследување, тестаменталното наследување и наследно-правните договори. И

покрај тоа, овој дел отстапува од до сега практикуваниот начин на елаборација, по својата сеопфатна презентација на легислативата како во европското континентално, така и во англо-саксонското право, како и богатата судска практика од европските судови, судовите од поранешните Југословенски републики, како и од судовите на Република Македонија. Притоа се земени предвид не само одделни земји, како репрезенти на едниот или другиот систем, туку поголем број на држави и нивното право – од Германија, Франција, Италија, Шпанија, Руската Федерација, Велика Британија, и други држави во Европа, па сè до поранешните југословенски републики и, се разбира, правото на Република Македонија. Во овој контекст, треба да се нагласат две значајни карактеристики, лоцирани токму во овој дел од трудот. Прво, тоа е од една страна, длабинското ниво на обработка на материјата и второ, тоа е компаративната анализа на карактеристиките на двата системи одделно: континенталниот и англо-саксонскиот, но и анализата на посебно значајниот процес на нивното постепено доближување.

На крајот на оваа студија се наоѓа особено значајниот дел кој се однесува на хармонизација на наследното право во Европа. Во овој дел посебно внимание се посветува на исклучително значајниот процес во европски рамки, а тоа е идејата за кодификација на граѓанското право во Европа, со посебен акцент на хармонизацијата на семејното и наследното право во Европа. Во овој дел се анализира и влијанието на одлуките на Европскиот суд за правата на човекот врз наследното право.

Имајќи предвид дека во Република Македонија започна реализацијата на проектот за кодификација на граѓанското право и за создавање на Граѓанскиот законик на Република Македонија, се надеваме дека оваа книга, во која се обработува наследното право од споредбено-правен аспект, и во која се даваат и поголем број предлози за измени и дополнувања на наследното право во Република Македонија, ќе биде од корист на Комисијата за изработка на Граѓанскиот законик во делот за наследното право.

Со сите наведени карактеристики оваа книга првенствено е наменета на студентите на мастер студиите за изучување на предметот: „Современи наследно-правни системи“. Систематизираноста со која се презентира материјата за наследното право, сеопфатноста

на обработената проблематика и најпосле европскиот аспект со кој се означува современиот миг во развитокот на наследното право и правото воопшто се атрибути кои, се надеваме, ќе го привлечат вниманието на правниците, како од кругот на теоретичарите, така и од кругот на оние кои правото го спроведуваат во живот.

Од авторите

I. НАСЛЕДНОТО ПРАВО ОД АНТИЧКОТО ДО СОВРЕМЕНОТО ОПШТЕСТВО

A. НАСЛЕДУВАЊЕТО ВО АНТИЧКА ГРЦИЈА

Во почетокот на античкиот период, наследувањето во Грција треба да се анализира низ призмата на специфичните правила што ја регулирале сопственоста, која во тоа време се разликувала од концептот што постои во современото право. Според Харисон, „постои исклучително флуиден концепт за сопственоста во грчката правна мисла“.¹ Нема сомневање дека сопственоста во старата Грција во голема мера се разликувала од правниот концепт за сопственоста во современото право, а тоа особено се однесува на ограничувањата во однос на правото на располагање, што е присутно во грчкото општество. При анализата на наследното право во античкиот период, треба да се земе предвид и големото влијание на религијата и императивот за зачувување на семејниот култ, што придонеле за посебните правила за регулирање на наследувањето во старата Грција.

Во почетокот, се сметало дека сопственоста е поврзана со домаќинството, при што секој негов член можел без ограничување да ги користи сите ствари што припаѓале на семејството. Во архаичното патријархално грчко општество земјата припаѓала на семејството, во кое живееле заедно три или четири генерации, така што проблемот на поделбата на имотот при наследувањето воопшто и не се поставувал. Освен тоа, во почетокот на грчката историја се сметало дека зачувувањето на имотот во рамките на едно семејство, како и еднаквоста на имотите помеѓу семејствата, имаат големо влијание врз политичката заедница. Поради ова постоеле правила за големината на земјиштето со кое можело да располага едно семејство, а исто така било забрането да се продава имотот. Во старата Спарта постоеле правила за зачувување на бројот на домаќинствата и за еднаквоста на големината на нивните

¹ Види повеќе кај Lin Foxhall, *Household, Gender and Property in Classical Athens, The Classical Quarterly, New Series, Vol. 39, No. 1, 1989, стр. 22.*

имоти, што се задржале сè до петтиот век п.н.е. Аристотел наведува дека во старото грчко општество било забрането отуѓување на земјата. Според него, аристократијата треба да внимава земјата да се пренесува од таткото на најстариот син, со цел да се зачува еднаквоста на имотите и да се спречи опасноста од создавање на олигархија, каде целокупната земја би била во рацете на мал број луѓе.² Во однос на забраната за отуѓување на имотот што постоела во почетокот на развојот на грчкото општество Куланж наведува дека: „Местото каде се наоѓаат гробовите на предците и каде што семејството треба засекогаш да го исполнува семејниот култ, не е сопственост на еден човек, туку на едно семејство“.³

Специфичната врска што постоела помеѓу мажот, кој бил шеф на семејството, и имотот, што припаѓал на домаќинството, доаѓала до израз при пренесувањето на имотот во случај на смрт. Во тој случај, во стариот период, неговиот имот се пренесувал врз најстариот син. Но тоа не значи дека шефот на семејството во текот на животот имал потполни сопственички овластувања; тој немал право да го отуѓи имотот, и тоа е клучната разлика што постои помеѓу античкото и современото право во однос на сопственоста. Тој бил само „држател“ на имотот што го наследил од претходната генерација и имал обврска да го пренесе на наредната генерација. Во стара Атина со закон се предвидувале кривични санкции за мажот кој го трошел наследството или со него не управувал добро.⁴ Исто така, во стариот период постоело само законското наследување и шефот на семејството немал право да располага со имотот *mortis causa* и да составува тестамент, сè до времето на Солон.⁵ Потоа

² Види повеќе кај David Asheri, *Laws of Inheritance, Distribution of Land and Political Constitutions in Ancient Greece: Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte*, Vol. 12. No. 1, Jan 1963, стр. 2. Според Burford, во стариот период на грчката историја за мнозинството земјопоседници било незамисливо да го продаваат својот имот, а во Атина оваа забрана се задржала се до петтиот век п.н.е. Види повеќе кај Alison Burford, *The Family Farm in Greece, The Classical Journal*, Vol. 73, No. 2 (Dec 1977-Jan 1978), стр. 167.

³ Numa De Coulanges, *The Ancient City, A Study on the Religion, Laws, and Institutions of Greece and Rome*, Kitchener, 2001, стр. 55.

⁴ Види кај Lin Foxhall, *op. cit.*, стр. 26.

⁵ Пред времето на Солон не било дозволено тестаменталното наследување. Солон предвидел дека шефот на семејството има право да состави тестамент, но само под услов да нема синови, на кои би им припаднало наследството. Види кај Ševko Kurtović, *Opća povijest prava i države, I Knjiga, Srednji vek*, Zagreb 1994, стр. 111.

тој можел да составува тестамент, но само со одредба за тестаментално посвојување; посвоениот син, по смртта на тестаторот, го наследувал неговиот имот и го продолжувал семејниот култ. Од правилата за тестаменталното наследување на Солон јасно се гледа дека основната интенција е да се зачува имотот на шефовите на семејствата кои немале машки наследници, со цел да не се дели земјата и да се зачува домаќинството, како основа на грчкиот polis.⁶

Наследувањето во стара Грција во голема мера зависело и од односите помеѓу мажите и жените во рамките на семејството и општеството. Жените во Грција биле под старателство на таткото сè до склучувањето брак, кога поминувале под старателството на мажот. Жените практично немале деловна способност, затоа што за сите правни дела што тие ги склучувале одобрение морал да даде нивниот старател. Аристотел сметал дека потчинетоста на жената произлегува од природата на половите, затоа што „мажите по својата природа се посposобни да владеат од жените“.⁷ Основна обврска на жената била да се грижи за домаќинството и децата, со што учеството во јавниот живот било резервирано само за мажите. Жените во Атина не излегувале од домот без придружба на машките роднини, а девојките ретко ги напуштале своите простории. Мажот имал целосна власт над жената, децата и робовите во семејството (ова е основа на власта што подоцна ќе ја има римскиот pater familias). Законодавецот во стара Грција ретко носел прописи со кои се интервенира во семејниот живот, поради тоа што односите во семејството биле регулирани со обичајните и со моралните норми, а освен тоа се сметало дека ваквата интервенција може да доведе до рушење на неприкосновената власт на мажот во грчкото семејство.⁸

Религијата и продолжувањето на семејниот култ имале огромно значење за архаичкото грчко општество, а нивното влијание било големо и врз правилата за наследување. Во секоја куќа во стара Грција (како подоцна и во Рим) постоел олтар, како и оган кој постојано горел, за што бил задолжен шефот на семејството,

⁶ Види повеќе кај David Asheri, *op. cit.*, стр. 8.

⁷ Цитирано според Zrinka Erent – Sunko, *Obitelj u demokratskoj Ateni – institucija i polis u malom*, *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, Godina 57, broj 3, Zagreb, 2007, стр. 608.

⁸ *Ibid.*, стр. 624.

како вршител на сите религиозни обреди. Авторитетот на таткото и на мажот бил утврден со религиозните правила; тој се грижел за религиозните церемонии, специфични за секое семејство, тој ги кажувал семејните молитви и песни. Религиозната супремација на мажот во семејството била неприкосновена и никој немал право да го доведе во прашање неговиот религиозен авторитет, чија основна функција била да се продолжи семејниот култ, а со тоа и постоењето и репродукцијата на семејството. Врската помеѓу куќата и олтарот била нераскинлива, исто како што била нераскинлива и врската помеѓу семејството и олтарот, и поради тоа никој немал право да ја продава куќата со што би се прекинал семејниот култ. Освен тоа, во стара Грција постоела и посебна врска помеѓу предците и потомците, што исто така придонесувало за забраната да се продава семејниот имот. Сите предци на семејството биле погребувани во близина на влезот во куќата, а нивното значење за семејството било огромно. На нив постојано им биле принесувани дарови, а постоело и верување дека предците се богови кои се грижат за заштитата и благосостојбата на семејството. Семејството било врзано за земјата и преку гробовите на предците, кои не смеле да бидат преместени; во античкиот свет постоеле ригорозни санкции против уништувањето или преместувањето на гробовите. Поради тоа, земјата каде биле гробовите на предците не можела ниту да се продаде, ниту да се напушти, сè додека имало и еден жив потомок во семејството и додека постоело семејното име и семејниот култ.

Во античка Грција само синовите можеле да го продолжат семејниот култ, поради тоа што ќерките, по склучувањето на бракот, оделе во друго семејство, го напуштале семејниот култ на својот татко и го прифаќале оној на сопругот. Наследувањето било нераскинливо врзано со продолжувањето на семејниот култ. Поради ова, само синовите можеле да се јават како наследници, а ќерките имале право да добијат само мираз. Таткото, по раѓањето на синот на него го пренесувал и семејниот култ, обврската да го продолжи светиот оган, да ги кажува семејните молитви и да организира обреди во чест на мртвите. Притоа, основа за наследувањето не била крвната врска, туку прифаќањето и продолжувањето на семејниот култ. Вонбрачниот син не припаѓал на семејниот култ на таткото и

тој не можел да се јави како наследник.⁹ Освен тоа, неможноста на ќерките да го продолжат семејниот култ на таткото била поврзана и со забраната тие да поседуваат имот, поради тоа што по склучувањето на брак имотот ќе преминел во друго семејство.¹⁰

Во текот на понатамошниот развој на античкото општество се менуваат правилата за наследување. Сега наследството не го стекнува само првородениот син, туку тоа се дели помеѓу сите синови на шефот на семејството. Ова е правило и во Спарта, во времето на Аристотел, кога старите правила за примогенитура се напуштаат и оставината се дели помеѓу сите синови, како и во Атина, во четвртиот век п.н.е. Оваа практика ја критикуваат повеќе автори; Хесиод сметал дека треба да се задржи системот на примогенитура, а ваков е ставот и на Платон, кој истакнува дека со наследување само од страна на првородениот син ќе се зачува првобитниот број и големина на имотите во грчките градови.¹¹ Сепак, и кога наследството започнало да се дели помеѓу сите синови, во Атина постоела одредена флексибилност во однос на фактичката делба.¹² Се менуваат и правилата и во однос на тестаменталното наследување. За разлика од времето на Солон, кога тестамент можел да се прави само кога шефот на семејството немал свои машки деца, во подоцнежниот период тестаменти се правеле и без да се определи единствен наследник. Во Атина во четвртиот век п.н.е. било дозволено да се прават тестаментални располагања и во корист на други лица, и покрај тоа што оставителот имал синови, а било дозволено и давањето подароци. Според Аристотел, во тоа време се дозволува располагање со имотот преку тестамент и со подароци и во Спарта. Се менува и природата на сопственоста, а земјата станува апсолутна приватна сопственост, со која што можело да се располага без ограничувањата што постоеле во старото право.¹³

Кога оставителот немал синови, како наследници се јавуваат

⁹ Повеќе за влијанието на религијата и семејниот култ врз наследувањето во античкиот период види кај Numa De Coulanges, *op.cit.*, стр. 17-60.

¹⁰ Види кај Lin Foxhall, *op.cit.*, стр. 22.

¹¹ Види повеќе кај David Asheri, *op.cit.*, стр. 5.

¹² Често се среќаваат примери кога браќата не го делеле наследството, веројатно поради тоа што поделбата не била економски оправдана, или затоа што некој од браќата не сакал да се занимава со земјоделие. Види повеќе кај Alison Burford, *op.cit.*, стр. 164.

¹³ Види повеќе ка David Asheri, *op.cit.*, стр. 12.

неговите роднини по татко: најпрвин на наследство биле повикувани браќата на оставителот, или нивните синови, потоа неговите сестри, понатаму неговите чичковци и тетки.¹⁴ Во случаите кога шефот на семејството имал синови, тие ја делеле оставината помеѓу себе, а на нивните сестри имале обврска да им дадат мираз при склучувањето брак. Религиозните правила и забранувале на жената да се јави како наследник. Според текстовите на Демостен, кој имал една сестра, јасно се гледаат правилата при наследувањето; неговиот татко му го оставил имотот на Демостен, со тоа што предвидел една седмина од имотот да биде мираз за неговата сестра.¹⁵ Специфична била ситуацијата кога оставителот немал синови, но имал ќерка, т.н. *epicleros*, која се јавува како „наследник“ на оставината на својот татко, но само под услов да склучи брак со негов близок роднина. Прво било предвидено да склучи брак со неговиот најстар брат, а доколку таткото немал живи браќа со синот на неговиот брат или на неговата сестра. Потоа на ред за склучување брак со ќерката на оставителот доаѓале неговите чичковци или вујковци. Склучувањето брак со близок роднина за *epicleros* било обврска која не зависела од нејзината волја, а доколку таа или роднината на нејзиниот татко со кој требала да склучи брак веќе биле во брак, таквиот брак се разведувал. Сепак, ќерката на оставителот не била наследник во вистинска смисла на зборот. Таа и нејзиниот сопруг имале обврска да го пренесат наследството на нивниот син, односно внук на оставителот, кој на тој начин станувал вистински наследник на оставителот и го продолжувал неговото домаќинство и неговиот семеен култ.¹⁶

¹⁴ David Schaps, Women in Greek Inheritance Law, *The Classical Quarterly, New Series*, Vol. 25. No. 1, May 1975.

¹⁵ Види повеќе кај Numa De Coulanges, *op.cit.*, стр. 58. Во античка Грција било незамисливо таткото или браќата да не обезбедат мираз за својата ќерка или сестра. Миразот се сметал за придонес на жената при формирањето на новото домаќинство. Жената немала право да располага со својот мираз, но можела да стави вето доколку нејзиниот брачен другар сакал да располага со миразот. Доколку бракот се развел, миразот се враќал во семејството на жената. Lin Foxhall, *op.cit.*, стр. 34-42.

¹⁶ Види повеќе за ситуацијата кога оставителот немал синови, но имал *epicleros* кај Numa De Coulanges, *op.cit.*, стр. 60.